

Вместо предговор

Преосмисляне на следващите седем на Европейския съюз

Попитан от млад журналист какво може да провали правителствената програма, британският министър-председател Харолд Макмилън (1957-1963 г.) отговорил кратко: „Събитията, скъпо момче, събитията!“ Наистина събитията, които връхлитат непредвидено, създават най-сериозните проблеми. Според календара 2020 г. трябваше да бъде празнична година за Европа – 75 години от разгрома на нацистите във Втората световна война, 70 години от декларацията на Робер Шуман, която постави началото на сегашния Европейски съюз, 35 години от подписването на Шенгенското споразумение за свободното движение и създаване на Европа без граници.

„Следващите седем на Европейския съюз“ – с това заглавие през май 2020 г. трябваше да бъде проведена Седмата научна конференция на катедра „Европеистика“ в Софийския университет „Свети Климент Охридски“, посветена на тези годишнини. Идеята беше да обсъдим бъдещите седем години от развитието на европейската интеграция, с надеждата да не повтаряме често думата „криза“, но 2020 г. ни изненада с достатъчно непредвидени събития, които да разколебят и объркат дори и най-решиителните лидери.

Кризата, предизвикана от вируса COVID-19, беляза 2020 г. Заедно с този непознат вирус се появиха и други, които вече смятахме за изчезнали в Европейския съюз. Вирусите на национализма, на егоизма и на разделението са не по-малко опасни от COVID-19. „Вирусът се връща. Климатът, който изглежда царува между държавните и правителствените ръководители показва разделенията между 27-те, по-специално между страните от Севера и Юга и липсата на европейска солидарност представят смъртна опасност за Европейския съюз.“ – предупреди Жак Делор, един от най-големите защитници на европейското обединение.

В тази сложна обстановка, когато Европа изживява тежки здравни, социални и икономически проблеми, логично е да си задаваме въпроса ще се промени ли нещо след кризата, предизвикана от COVID-19. Как ще изглежда животът ни? Ще се промени ли Европейският съюз? Ще се промени ли светът? Все пак какви ще бъдат следващите седем години? Вероятно не такива, каквито си ги представяхме в началото на 2020 г. Как да ги преосмислим?

Разбира се, още е рано да се прогнозира, а непредвидените обстоятелства и събития често разбиват дори най-грижливо подготвените и научнообосновани прогнози. И все пак нека направим опит да очертаем някои тенденции, които са резултат от кризата и които е вероятно да променят начина ни на живот и европейската интеграция. Въпреки че икономиката е силно повлияна от кризата, това което се случи през последните месеци, може да доведе и до редица положителни промени, стига да успеем да извлечем поуките от тази пандемия. Светът и Европейският съюз след кризата зависят в голяма степен именно от това. Засега единственото сигурно обстоятелство е, че в близко бъдеще ще трябва да живеем в свят с COVID-19.

В този най-общ контекст, вероятно би било подходящо да променим темата на конференцията на „Преосмисляне на следващите седем на Европейския съюз“.

Преосмисляне на компетенциите на Европейския съюз в сферата на здравеопазването. Първоначалните реакции на Европейския съюз и по-точно на неговите институции на разпространяващата се пандемия изглеждаха хаотични. Държавите членки реагираха до голяма степен неkoordinирано при затваряне на границите и забрана на износ на защитни маски, защитни облекла и лекарства. Появиха се критики срещу Европейския съюз за недостатъчните действия по отношение на здравната криза. Но всеки, който е информиран за това как работи Европейският съюз, как и кой взема решенията в различните сфери, е наясно, че компетенциите на европейските институции в сферата на общественото здраве са само подкрепящи за разлика от изключителните компетенции, например, в сферата на търговската политика. Поуката от здравната криза неминуемо води до извода, че Европейският съюз трябва да има по-големи компетенции в общественото здравеопазване. В тази насока назрява необходимостта здравеопазването да се превърне в споделена компетентност, което да даде възможност Европейският съюз да има правомощия да действа в опазване на общественото здраве. Тази промяна би изисквала промяна в договорите, което е сериозна задача, но би могло да се намери и друго оперативно решение, ако всички държави се съгласят на този вариант. В тази посока е изказването на френския президент Еманюел Макрон през март т.г. „Това, което тази пандемия вече разкрива, е, че безплатните здравни грижи, без условие за доходи или професия, не са разходи или товар за нашата социална система, а скъпоценни стоки, основни активи, когато съдбата ни удари... Има стоки и услуги, които трябва да бъдат поставени извън законите на пазара.“

Осигуряване на стратегическа автономия на Европейския съюз. Зависимостта на Европейския съюз от внос на определени стоки, важни за справянето с пандемията, основно от Китай, наложи преосмислянето на стратегическата независимост на ЕС. Това стана ясно още в през март т.г., когато лидерите на държавите от ЕС в съвместна декла-

ция подчертаха необходимостта от „стратегическата автономия на блока“. Изводът за нуждата от по-голяма икономическа независимост на ЕС от външни участници на пазара все повече се налага с нарастването на икономическите проблеми. На практика тази стратегическа автономия има няколко направления: първо, връщане на някои производства, изнесени главно в Китай, в държавите - членки на ЕС. В това би бил и шансът на страните от Централна и Източна Европа, включително и на България, да поемат част от тези производства. Другото направление е грижливият скрийнинг на чуждестранните инвестиции – вероятността икономическите затруднения на стратегически европейски предприятия да доведат до тяхното изкупуване от чуждестранни инвеститори и предимно от Китай е голяма, поради което следва държавите - членки на ЕС, да са особено внимателни в това отношение. Третото направление е засилване на продоволствената сигурност на Европейския съюз и намаляване на зависимостта от вносни храни. Европейският комисар по земеделието Януш Войчеховски твърди, че един от основните уроци от кризата е, че Европа трябва да отглежда собствени култури: „Трябва да имаме собствена храна, произведена на нашите ниви, от нашите собствени земеделски производители и трябва да се грижим по-добре за местните пазари, да съкратим тези вериги за доставки.“ Това предполага и усъвършенстване на общата селскостопанска политика.

Осъществяване на Европейския зелен пакт. Преодоляването на здравната криза и на предизвиканата от нея икономическа криза са най-важните задачи, които стоят пред Европейския съюз. Въпреки че съществуват различни мнения между държавите членки, все повече се налага становището, че възстановяването на икономиката и растежа минават през „зелен преход“ и че Европейският зелен пакт е стратегията за растеж, която да доведе до създаване на един по-добър свят. Много важно е дали помощта, която ще се отпуска както на европейско, така и на национално равнище, ще бъде фокусирана върху „спасяването“ на традиционните сектори, или ще подтикне към екологична трансформация. Ако държавите членки се концентрират върху възвръщане на икономическия растеж на всяка цена без грижа за околната среда, вероятно ще постигнат някои краткосрочни положителни въздействия като намаляване на безработицата, избягване на фалити на фирми, но това би имало твърде неблагоприятни дългосрочни последици.

Преосмисляне на ролята на експертите, увеличаване на инвестициите в образование, наука и иновации. В световен мащаб се наблюдава тенденция сред популистките партии и политици да подценяват мнението на научните среди, на изследователите в различни сфери, особено в областта на климатичните промени и опазването на околната среда. Пандемията от COVID-19 може да промени това и обществото да изисква политиките да се вслушват повече в научното мнение. В тази

връзка, Европейският съюз вероятно ще положи усилия за повече инвестиции в образованието, науката и иновациите, което вече се потвърждава от редица действия, предприети по време на пандемията.

Цифровизацията, дигиталният свят и неговото преосмисляне. Здравната криза наложи редица дейности, включително и в сферата на образованието, да се осъществяват в дистанционен режим. Преосмислянето на финансирането, обновяването и оборудването на училищата и университетите, подготовката на преподавателите и учениците може да доведе до ускоряване въвеждането на иновативни методи на преподаване, които да подготвят специалисти с необходимите знания и умения за европейската икономика. Кризата даде да се разбере, че всеки член на обществото трябва да има дигитални умения, както и достъп до интернет и до компютър. Европейският съюз би следвало да излезе от тази криза с още по-голямо целенасочване към цифровизацията. Възможни са промени и в начина на функциониране на самия Европейски съюз. Провеждането онлайн на част от заседанията на Европейския парламент, както и на други европейски институции по време на кризата показва, че е възможно и в бъдеще някои дейности на институциите на Европейския съюз да се провеждат по този начин.

Преосмисляне на социалната справедливост. Успешното осъществяване на цифровизацията и на Европейския зелен пакт са свързани с решаването на редица важни социални въпроси и преди всичко със социална справедливост. Никой не трябва да бъде пренебрегнат, изоставен или дискриминиран. За съжаление, здравната криза извади на показ именно социалната несправедливост, особено в областта на образованието. Време е в целия Европейски съюз да се обсъди по-задълбочено идеята за универсален основен доход в условията на безпрецедентната икономическа криза, причинена от пандемията.

Преосмисляне на решенията относно еврото. Желанието за стабилна европейска валута, която да се съизмерва с американски долар на международните пазари, трябва да стимулира Европейския съюз при приемането на бързи и ефективни мерки за стабилизиране на икономиката и съответно на единната валута. „За да се случи това обаче, Европа ще се нуждае от силен икономически растеж. Никой не иска да инвестира в икономика, в която няма растеж. Ако можем да изберем правилна стратегия за растеж и да издадем облигации за съвместен дълг, който би бил устойчив от страна на по-силни и слаби държави, тогава Европейският съюз може да излезе засилен от кризата“ – твърди Гунтрам Волф, директор на брюкселския мозъчен тръст „Bruegel“. Имайки предвид опустошителните икономически резултати от коронавирусната криза, бъдещето на Европейския съюз не може и не трябва да е белязано с постоянен разделение между северните и южните държави.

На част от тези теми са посветени докладите в сборника „Следващите седем на ЕС“. Готови ли сме за тях? Какви амбиции и какви рефор-

ми трябва да оформят бъдещето на Европейския съюз, как ще се отрази кризата върху еврозоната, по кой път ще тръгне икономиката на Европейския съюз? Общественият медиум и тяхната правна уредба, необходимостта от гражданско образование, възпитаването на толерантност и още редица важни европейски въпроси са намерили място в сборника. Не е забравено разширяването на Европейския съюз, предизвикателствата и възможностите пред страните от Западните Балкани. Публикуването на сборника е доказателство, че дори в тези сложни условия, творческите търсения продължават.

В заключение бих искала да напомня за още една по-различна годишнина, но имаща отношение към Европейския съюз – през 2020 г. се навършват 250 години от рождението на Лудвиг ван Бетовен. Повлиян от духа на Френската революция, Бетовен мечтае за „общество, в което свободното развитие на хората е крайната цел“. Бетовен сътворява своята Симфония № 9, обявена за част от световното културно наследство на ЮНЕСКО, в самоизолация поради глухотата си. Това е красноречиво доказателство, че вдъхновението и творчеството, както и призивът за единство, звучащ от „Одата на радостта“, не трябва да спират дори и в най-трудните времена. Както отбеляза председателят на Европейската комисия Урсула фон дер Лайен в своята реч пред Европейския парламент (26 март 2020 г.), „Трябва да се грижим един за друг и да се подкрепяме взаимно. Защото ако има нещо по-заразно от този вирус, то това са любовта и съпричастността. Изправени пред опасността, хората в Европа показват колко силни могат да бъдат тези чувства.“

Приятно четене и преосмисляне на следващите седем години на България, на Европейския съюз и на света, в който ще живеем.

Проф. д-р Ингрид Шикова